

Підготовка майбутнього вчителя музики до організації спільної навчальної діяльності молодших школярів

Розвиток науки і техніки сприяв появі нових форм навчальної комунікації, новітнім методам розв'язання освітніх завдань. З огляду на це роль учителя як авторитарного транслятора готових ідей змінилася на коригування ним інтелектуального й творчого потенціалу учнів. Водночас відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження нових освітніх технологій. Серед них найперспективнішою видається інтерактивна технологія. Адже завдяки їй учень стає активним учасником процесу навчання. Професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце та роль позитивної взаємодії тих, хто є учасниками освітнього процесу як засобу самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку, самоствердження.

Актуальність дослідження полягає в необхідності підвищення духовної культури молодого покоління в умовах загальноосвітньої школи, підготовки спеціалістів, які могли б вирішувати проблему виховання нової генерації людей, здатних до продуктивної взаємодії та співпраці. Саме в спільній навчальній діяльності учнів відбувається становлення кожного з них як повноцінного суб'єкта навчання.

Реалізація окреслених завдань висуває нові вимоги до змісту професійної підготовки вчителя, зокрема його професійної компетентності щодо використання освітніх технологій, інтерактивних форм та методів навчання, спрямованих на навчання учнів співпраці.

Аналіз сучасного стану художньо-естетичної освіти учнів засвідчує існуючі складності в організації спільної навчальної діяльності учнів на уроках музики в загальноосвітній школі. В умовах професійної підготовки майбутніх учителів музики існує ряд суперечностей, зокрема: між зростаючими вимогами професійної культури вчителів і належною готовністю до організації спільної навчальної діяльності учнів; між усвідомленням студентами важливості організації спільної діяльності учнів та недостатнім досвідом її реалізації.

Проблема взаємодії у спільній діяльності має давню традицію в соціальній педагогіці та психології (Л. Авраменко, Г. Андрєєва, Л. Міщик та ін.). Вона вирішувалася в аспекті дослідження малих груп, колективу (К. Абульханова-Славська, А. Петровський та ін.). На думку дослідників, спільна діяльність виступає важливою умовою формування в особистості

моральних якостей, чинником оптимізації, підвищення продуктивності самої діяльності.

Для засвоєння прийомів доцільної організації навчальної діяльності найбільш сприятливим є молодший шкільний вік. Дитина цього віку входить в нову для неї діяльність – навчальну, яка стає провідною: в її процесі відбувається формування основних психічних процесів і якостей особистості, формуються такі новоутворення, як довільність, внутрішній план дій і рефлексія, які надають дитині можливість здійснювати регуляцію своєї діяльності та поведінки на певному рівні активності й самостійності. Як стверджують науковці (Л. Виготський, Л. Божович, В. Данилова, М. Лейтес, С. Рубінштейн), молодші школярі вміють оцінювати власні й чужі думки, виявляти різні підходи до вирішення проблем, обґрунтовувати власну точку зору, тобто виявляють готовність до спільної діяльності.

Особливості спільної діяльності вчителя й учнів на уроці та в позашкільній роботі розглядаються в працях О. Білої, І. Гапійчук, Л. Коваль та ін.

Педагоги-музиканти обговорюють питання щодо найбільш ефективних методів, прийомів виховання особистості учня засобами естетичного, морального й духовного в музичному мистецтві (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О. Рудницька); висвітлюють питання методики музичного виховання в окремих видах музичної діяльності школярів (О. Апраксіна, В. Белобородова, О. Ростовський). Педагогічні умови забезпечення співпраці вчителя й учнів на уроках музики визначено в дослідженнях Т. Кононенко, Е. Печерської та ін.

Водночас, дослідники переважно зосереджують увагу на формах взаємодії вчителя й учнів, однак підготовка майбутніх учителів до організації спільної навчальної діяльності учнів, зокрема молодших школярів, на уроках музики досліджувалась недостатньо.

Мета статті – визначення сутності й необхідності спільної навчальної діяльності молодших школярів у сучасних умовах загальноосвітньої школи, виявлення особливостей, педагогічних умов, інтерактивних форм підготовки майбутніх учителів музики до організації такої діяльності.

Завдання вчителя на сучасному етапі розвитку школи полягає у створенні умов для реалізації творчого потенціалу кожної дитини. Не є новим у педагогіці положення про суттєвий вплив на результативність навчального процесу характеру взаємовідносин між його учасниками. Процес навчання складається з діяльності вчителя і діяльності учня або колективу учнів і має двобічний характер, тобто неможливий без їхньої дидактичної єдності.

Цілісну систему навчальної діяльності учнів на уроці становлять фронтальна, індивідуальна та групова діяльність. У фронтальному навчанні весь клас працює над одним навчальним завданням під безпосереднім керівництвом учителя, який організовує клас на роботу в єдиному темпі. Проте у фронтальній роботі надзвичайно складно забезпечити високу активність усіх учнів, тому що вчитель, як правило, орієнтується на рівень середніх учнів. Розглядаючи фронтальну роботу, не можна не наголосити на її обмежених можливостях реалізації навчального спілкування школярів. Воно можливе лише з дозволу вчителя, за його ініціативою.

В індивідуальній роботі кожний учень працює самостійно, темп його роботи визначається ступенем цілеспрямованості, розвитку інтересів, нахилів. Темп роботи залежить від підготовленості та можливостей учнів. Індивідуальній навчальній діяльності не властива безпосередня взаємодія учнів, а контакти з учителем обмежені та нетривалі. У процесі такої роботи мала ефективність розвитку вмінь і навичок навчальної самостійної роботи.

Усі обмеженості фронтальної та індивідуальної діяльності вдало компенсує групова. На думку більшості сучасних педагогів, групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителя, в якій присутня співпраця між учнями. Групова навчальна діяльність на відміну від фронтальної та індивідуальної, не ізолює учнів один від одного, а навпаки, дає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співпраці [3].

Групова навчальна діяльність висуває перед вчителем важливе завдання – розвивати в учнів уміння співпрацювати, діяти спільно. Забезпечення цієї мети пов'язане з умінням учителя організувати спільну навчальну діяльність учнів. Це сприяє гуманізації стосунків в учнів.

У психолого-педагогічній літературі останніх років велика увага приділяється дослідженню умінь педагога налагодити конструктивне співробітництво в освітньому процесі. Так, багатьма авторами (Ш. А. Амонашвілі, К. Роджерс, В. О. Сухомлинський та інші) в основу дослідження питань педагогічної взаємодії покладено принцип гуманістичної педагогіки й психології.

К. Роджерс головне завдання педагога вбачає в умінні створити відповідну емоційну й інтелектуальну атмосферу в класі, стимулювати процес учіння, посилювати пізнавальну активність і позитивні мотиви учіння.

Гуманістична позиція Ш. А. Амонашвілі полягала в прийнятті дитини такою, якою вона вже є, включенні у своє з нею спілкування її життя в усіх його проявах. І це має відбуватися не тільки в позаурочний час, але й під час уроків, де формуються життєво важливі для учнів цінності, усвідомлені відношення, особистісні установки на життя [1, с. 194].

Педагогічна взаємодія набуває дієвості, якщо технічні прийоми, які використовує вчитель, сповнені високих прагнень гуманістичного відношення до школярів і спрямовані на розвиток їхньої особистості. Визначаючи навчально-виховний процес як «багатогранний процес постійного духовного збагачення й оновлення», В. О. Сухомлинський підкреслював, що не можна зводити педагогічний процес лише до педагогічного впливу вчителя на учнів [7].

Висвітлюючи педагогічну взаємодію в системі «учитель-учень» з різних позицій учені-педагоги висловлюють думку про те, що в основу організації педагогічного процесу має бути покладена ідея гуманістичного підходу до дитини, ідея педагогічної взаємодії та співробітництва, взаємної активності педагогів і вихованців.

На основі аналізу сучасної педагогічної теорії щодо проблем спільної навчальної діяльності Т. Г. Борисенко визначає спільну навчальну діяльність учнів на уроках музики як особливу форму організації вчителем процесу шкільного навчання, основою котрої є активна взаємодія та взаєморозуміння її учасників, що опосередковані досвідом навчальної діяльності учнів і спрямовані на досягнення спільної мети [2].

Науковці, досліджуючи процес підготовки майбутнього вчителя у вищій школі, визначають його ефективність за певною моделлю підготовки. Професійна компетентність майбутнього вчителя – це узагальнюючий показник його теоретичної і практичної підготовленості до виконання професійної діяльності, пов'язаної з вихованням і навчанням іншої людини. Професійна компетентність майбутнього вчителя музики щодо організації та проведення спільної навчальної діяльності учнів – окрема складова його загальної професійної компетентності, яка конкретизує його теоретичну і практичну підготовленість щодо розв'язання питань, пов'язаних з організацією означеної діяльності в умовах шкільного уроку музики.

На основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження до структурних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя музики щодо організації та проведення спільної навчальної діяльності учнів ми відносимо такі:

– змістовий (обізнаність із сучасними формами навчальної діяльності учнів; знання теоретичних основ організації спільної навчальної діяльності учнів на уроках музики, її форм, особливостей прояву, принципів, методів і засобів; володіння методикою проведення уроків із застосуванням спільної навчальної діяльності учнів);

– технологічний (поінформованість про нововведення в освіті, вміння розробляти, планувати та впроваджувати сучасні педагогічні технології організації спільної навчальної діяльності учнів на уроках музики, визначати підготовленість учнів до самостійної навчальної діяльності та діяльності в групі);

– мотиваційний (бажання організувати навчальну діяльність учнів у різних формах; зацікавленість і спроможність студентів у використанні на уроках інтерактивних форм діяльності);

– рефлексивний (здатність студентів адекватно аналізувати результати власної діяльності, прогнозувати дидактичний ефект інновації, що запроваджується, порівнювати результати з передбачуваними чи запланованими, виявляти недоліки).

Дослідження стану готовності студентів до організації спільної навчальної діяльності учнів засвідчило недостатню ефективність наявної системи підготовки вчителів музики до впровадження в навчальний процес зазначеного виду діяльності.

Процес формування цієї компетентності передбачає, на думку Т. Г. Борисенко [2], дотримання таких педагогічних умов:

– ознайомлення майбутніх учителів зі змістом основних форм і засобами організації спільної навчальної діяльності учнів на уроці музики, набуття навичок та умінь організації такого виду діяльності учнів шляхом особистого напрацювання досвіду на практиці;

– формування у майбутніх учителів зацікавленого ставлення до організації спільної навчальної діяльності учнів;

– оволодіння майбутніми вчителями способами та методами поетапної організації спільної навчальної діяльності учнів на уроках музики;

– створення навчально-виховного середовища, спрямованого на формування в студентів здатності до рефлексії, стимулювання творчої активності майбутнього вчителя у ході підготовки до організації спільної навчальної діяльності учнів.

З метою набуття студентами вмінь та навичок організації спільної навчальної діяльності молодших школярів необхідно наблизити їх навчання до реальних ситуацій уроку музики. Природною та необхідною буде така організація навчально-виховного процесу, коли кожен студент не лише навчається, але й вчиться навчатися і, навчаючись, допомагає своїм колегам в оволодінні знаннями, вміннями та навичками, з урахуванням бажань та реальних здібностей кожного. Викладач при цьому втрачає своє монопольне положення володаря і транслятора знань, а навчально-виховний процес перетворюється у сумісну діяльність його учасників, де викладач виступає в ролі «диригента».

Навчання студентів має ґрунтуватися на діалогічному підході, що передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію. Викладач не протиставляє себе студентам, а займає з ними рівноправну позицію, залишаючи за собою право керувати способами взаємодії. Він дає можливість студентам бути активними суб'єктами навчальної діяльності, що сприяє практичній реалізації їх прагнення до саморозвитку та самоствердження.

Якнайефективніше сприяють цьому інтерактивні педагогічні технології, що останнім часом розробляються та впроваджуються у навчально-виховний процес (наприклад, технології колективно-групового навчання: «Коло», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм» та ін.) Завдяки закладеним в їх суть самостійній діяльності та груповій взаємодії вони є ефективними та перспективними. Інтерактивне навчання – це найперше діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія між суб'єктами процесу. Процес навчання за методикою інтерактивного навчання відбувається в спільній діяльності.

Для здійснення методики інтерактивного навчання педагог, на думку В. Н. Соколова, має володіти такими уміньми: організувати таке дослідження завдання, яке сприймається учнем як власна ініціатива; цілеспрямовано організувати для учнів навчальні ситуації, які спонукають їх до інтеграції зусиль; створювати навчальну атмосферу в класі і дозувати свою допомогу учням; розв'язувати нестандартні навчальні й міжособистісні ситуації, розглядаючи педагогічну взаємодію як вплив реакцій тих, хто навчається під керуванням педагога; зберігаючи свій науковий авторитет, допомагати учням не потрапляти під його залежність, яка скасовує їхню мислительну діяльність, а зберігати самостійність в інтелектуальній поведінці [5].

Однією з сучасних технологій навчання є технологія інтерактивного навчання в малих групах. Поняттям «мала група», як правило, позначається відносно стійка, невелика за чисельністю група, члени якої знаходяться в безпосередній взаємодії один з одним, що призводить до виникнення емоційних зв'язків, а також специфічних міжособистісних цінностей і норм [6, с. 59]. Реалізації цієї технології на уроках музики сприятиме опанування майбутніми вчителями методами соціо-ігрової педагогіки. Соціо-ігровий метод, розвиваючи гру дидактичну, відкрив шлях до отримання якісно нових результатів, а саме – показав можливість поряд із навчанням формувати навички групової соціалізації учнів.

Соціо-ігрова педагогіка сформувалася в «новітній» педагогіці в період пошуку нових ефективних форм та методів навчання наприкінці 80-х років минулого століття як нова форма організації навчання, яка ґрунтується на взаємодії учнів у мікроколективах, а також взаємодії мікрогруп між собою через гру. Сутність методів соціо-ігрової педагогіки полягає в тому, що мету навчання автори вбачають не лише в засвоєнні знань, а й у напрацюванні дітьми активних форм життєдіяльності, у пізнанні й утвердженні учнями їх власної особистості; завдання досягаються шляхом організації уроку як гри-

«життя» між мікрогрупами; встановлюється принцип рівноправності дорослого та дитини (педагог має бути захоплений процесом навчання, готовий з усіма сміятися, засмучуватися, хвилюватися, помилятися, виправлятися тощо); роль педагога-судді змінюється на роль педагога-порадника; дотримується принцип використання дитиною знань, накопичених минулим життєвим досвідом, і заохочення такого способу навчання вчителем; будь-які дитячі завдання – обговорити, прочитати, порахувати, визначити, виявити, запам'ятати тощо – виконуються в атмосфері взаєморозуміння (наперед обумовлюється «право» на помилку). Гасло цієї педагогіки: «Ми не вчимо, а налагоджуємо ситуації, коли їх учасникам хочеться довіряти один одному і своєму власному досвіду, в результаті чого виникає ефект добровільного навчання, тренування й настанови». Соціо-ігрова педагогіка є педагогікою нового типу, оскільки розвиває й утворює ідеї переходу від педагогіки вимог до педагогіки стосунків, учить вчителя сприймати учнів не як об'єкт, а як суб'єкт навчання й виховання [4].

Таким чином, удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музики передбачає набуття ними знань та напрацювання досвіду організації спільної навчальної діяльності учнів, що відповідає новим вимогам до професійних якостей нової генерації майбутніх учителів XXI століття. Освоєння прийомів соціо-ігрової педагогіки в процесі підготовки майбутніх учителів музики вимагає пошуку оптимальних методів та відбору найдоцільніших завдань під час вивчення музично-теоретичних дисциплін, веде до засвоєння матеріалу на якісно новому рівні, виробляє навички організації спільної навчальної діяльності молодших школярів на уроках музики.

Ігрова взаємодія студентів, у якій моделюються умови майбутньої інноваційної діяльності, передбачає формування мотиваційної готовності до залучення й створення інновацій, вмінь і навичок моніторингу нововведень, усвідомлення необхідності проведення педагогічного дослідження. Позитивний емоційний клімат та партнерські відносини викладача і студентів сприяють розвитку креативності, критичності мислення. Ігрове моделювання дає змогу звільнитися від стереотипів, шаблонів мислення, що особливо важливо для розвитку готовності до залучення нововведень у власну майбутню діяльність.

Перспективу дослідження вбачаємо в розробці технологій формування психолого-педагогічної готовності майбутніх учителів музики до організації спільної навчальної діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Гуманно-личностный подход к детям / Ш. А. Амонашвили. – М., 1998. – 544 с.
2. Борисенко Т. Г. Підготовка майбутнього вчителя музики до організації спільної навчальної діяльності учнів : автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. Г. Борисенко. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
3. Дудник Н. Організація групової діяльності школярів / Н. Дудник // Збірник наук. праць ДДПУ. Педагогіка. Вип. 19. – Дрогобич : Науково-видавничий центр ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – 135 с.
  4. Куцан О. Соціо-ігрові методи як спосіб проводити уроки музики цікаво / О. Куцан // Мистецтво та освіта. – 2010. – № 1. – С. 19–25.
  5. Соколов В. Н. Педагогические взаимодействия в эвристическом обучении : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / В. Н. Соколов. – М., 1997.
  6. Социологический энциклопедический словарь / ред. Г. В. Осипов. – М., 1998.
  7. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1982. – 270 с.